

ТӘУЕКЕЛГЕ БАҒЫТТАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ЖҮЙЕСІ

Мемлекеттік аудитті енгізу мемлекеттік қаржылық бақылауды жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі, сонымен қатар стратегиялық мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізудің тиімді құралы болып табылады. Оның негізгі міндеті - мемлекеттік органдардың қызметін бағалау және тексеру негізінде мемлекеттік қаражатты, мемлекеттік және квазимемлекеттік сектор активтерін басқару мен пайдаланудың тиімділігін арттыру болып табылады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағытымағты Қазақстан халқына Жолдауында: «Елде Мемлекеттік аудит енгізу тұжырымдамасын әзірлеп, келесі жылы Парламентке тиісті заң жобасын енгізу керек. Бізге мемлекеттік аудиттің ең озық әлемдік тәжірибесі негізінде кешенді жүйе құру қажет» - деп атам өткен болатын[1].

Осы Жолдауға сәйкес, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 18 маусымдағы № 609 қаулысымен «Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті жүзеге асыру тұжырымдамасы» әзірленді және бекітілді. Осы Тұжырымдама мемлекеттік қаржылық бақылауды кезең-кезеңмен реформалаудың және оның функционалды бағыттарын одан әрі кеңейте отырып, мемлекеттік бақылауды жүзеге асырудың мақсаты мен негізгі тәсілдерін айқындады. Тұжырымдаманың басым бағыттарын іске асыру барысында 2015 жылғы 12 қарашада «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Заң қабылданды. Мемлекеттік аудит - бұл тек қаржылық мәселелерді ғана емес, сонымен қатар олардың қызметінің барлық салаларын да қамтитын, анықталған кемшіліктер мен тәуекелдерді басқару жөніндегі ұсыныстар негізінде тиімді ұсыныстар бере отырып, мемлекеттік аудит объектілерінің жұмысына кешенді және тәуелсіз баға беру болып табылады[2].

Бұл ретте мемлекеттік қаржылық бақылау заң бұзушылықтарды жоюға және назар аудару шараларын қолдануға баса назар аударады. Кез келген мемлекетте ұлттық ресурстардың қалыптасуы мен оларды пайдалану тиімділігіне мемлекеттік аудит жүргізу объективті процесс болып табылады. Мемлекет басшысы қойған стратегиялық мақсаттар шешілген жағдайда ғана қазақстандықтардың өмір сүру сапасы мен сапасын түбегейлі жақсартуға болады.

Аудиттегі маңызды мәселелердің бірі ол – тәуекелген негізделген мемлекеттік аудит. Тәуекелге негізделген тәсіл - бұл мемлекеттік бақылауды (қадағалауды) ұйымдастырудың және жүзеге асырудың әдісі, ол бақылау шараларының қарқындылығын (нысанын, ұзақтығын, жиілігін) таңдау, міндетті талаптардың бұзылуын болдырмау шараларын жүзеге асыру. Бақылау мен қадағалаудағы тәуекелге негізделген тәсіл ерекше сипатқа ие болуда. Бұл тәсіл заңмен қорғалатын құндылықтарға зиян келтірудің алдын алу үшін және сонымен бірге адал бизнес субъектілеріне әкімшілік ауыртпалықты азайту үшін шектеулі мемлекеттік ресурстардың шоғырлануын қамтиды. Тәуекелге бағытталған тәсілдің мақсаты мемлекеттік бақылауды (қадағалауды) жүзеге асырумен байланысты еңбек, материалдық және қаржылық ресурстарды оңтайлы пайдалану, заңды тұлғалардың, жеке кәсіпкерлердің шығындарын азайту және олардың қызметін мемлекеттік бақылау (қадағалау) органдарының тиімділігін арттыру болып табылады.

Тәуекелге негізделген жоспарлаудың мәні аудит объектілерін (яғни қаржылық және бюджеттік бұзушылықтар болуы мүмкін бюджеттік қаражатты пайдалану бағыттары) айқындау болып табылады.

Тәуекелге бағдарланған жоспарлаудың мәні сыртқы мемлекеттік (қаржылық) бақылау органдарының бақылау іс-шараларын жоспарлау процесінде аудит объектілерінің басымдығын айқындаудан тұрады. Неғұрлым жоғары тәуекел болуы мүмкін ұйымдар аудит жүргізу үшін жұмыс жоспарына енгізілуі тиіс. Тәуекелге негізделген мемлекеттік аудит ол Қазақстан Республикасының заңнамалық құжаттарына негізделген. Әдістемелік ұсыныстарға сәйкес, бақылау шараларын жоспарлау және дайындау кезіндегі тәуекелге негізделген тәсіл әлеуметтік салалардың, сондай-ақ тексерілген органдар мен ұйымдардың жоспарланған нәтижелерге қол жеткізбеу ықтималдығын ескере отырып, бұзушылықтар мен кемшіліктерді анықтап және / немесе болдырмауды ескере отырып, жұмыс істеуін және дамуын бақылау бағыттарын айқындауға жатады[3].

Бақылау шараларының субъектілері, сондай-ақ бақылау іс-шарасы кезінде тексеруге жататын органдардың және / немесе ұйымдардың тізімі, есептелген қауіптердің жалпы деңгейлерін салыстыру негізінде таңдалады. Тәуекелдерді талдау сапалық немесе сандық деңгейде жүргізілуі мүмкін. Тәуекелдерді сапалы талдау, әдетте, жағдайдың инстинктивтік, ішкі бағасын қамтиды. Сандық талдау

кезінде тәуекелдерге сандық мәндерді не эмпирикалық деректерді пайдалану есебінен не сапалық бағалауға тән сандық сипаттамаларды айқындау жолымен береді. Тәуекелдерді басқару жүйесін құру процесінде тәуекелдердің сандық талдауы қолданылады. Тәуекелдерді сандық бағалауға екі тәсіл бар: тәуекелдерді детерминациялық талдау және тәуекелдерді стохастикалық талдау.

Тәуекелге негізделген мемлекеттік аудит жоспарлауға ұтымды көзқарас жасауға мүмкіндік береді. Мемлекеттік аудит саласында осы тәсілді қолданудың сөзсіз артықшылықтары, сонымен қатар, нормативтік талаптарға сәйкестіктің тұрақтылығын жақсарту және жоғарылату және тәуекелдерді азайту, сонымен қатар бақылау шараларының экономикалық тиімділігі болып табылады.

Мемлекеттік қаржылық бақылау органдарының бақылауды жоспарлау сатысында мемлекеттік органдардың және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің мемлекеттік бюджетті атқару, бюджет қаражаты мен мемлекет активтерін пайдалану жөніндегі қызметіндегі проблемалық мәселелерді анықтауға мүмкіндік беретін тәуекелдерді басқарудың жаңғыртылған жүйесін қолдануы бақылау қызметінің тиімділігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді, тұтастай алғанда бұзушылықтар деңгейінің төмендеуіне ықпал ететін болады.

Әдебиеттер

1. 2012 жылы желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты Қазақстан халқына Жолдауы
2. Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ҚРЗ.
3. Мемлекеттік аудит теориясы: ғылыми басылым / Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті. - Астана : PrimaLux, 2018

Смолик Е.М., Власова В.В., 1 курс (КарГУ имени академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., доцент Сыздыкова Э.Ж.

ЭПИДЕМИИ, ДЕРЖАЩИЕ МИР В СТРАХЕ

Человечество с самого своего сотворения и до нынешней современности всегда боролось и продолжает бороться с болезнями. Об опасных эпидемиях и пандемиях, захватывающих города и страны, заставляющих человека порой замирать от ужаса - мы слышим повсюду, несмотря на то, что сейчас мир находится на, пока, своей высшей точке прогресса. Каждый раз, когда находится лекарство или способ борьбы с вирусом и инфекциями - они как будто приспосабливаются, пытаются выжить и мутируют, делая себя еще более могущественными и приносящими вред. Сколько раз человечество стояло на грани исчезновения из-за эпидемий. Сколько раз, давно вроде бы забытые и «похороненные» в веках болезни, снова вырываются на свободу и атакуют людей уже в наше время. Примером может служить «Сибирская язва», «холера», «чума». Дословно, эпидемия — это «Повальная народная болезнь» в переводе с греческого языка. Эпидемия это прогрессирующее во времени и пространстве распространение инфекционного заболевания среди людей, значительно превышающее обычно регистрируемый на данной территории уровень заболеваемости, и способное стать источником чрезвычайной ситуации [1,2,3].

По данным ВОЗ в 2019 году в мире было зарегистрировано:

- 86 случаев чумы по всему миру - из них 28 летальных;
- более 400 тысяч заболеваний холерой, из них – 859 летальных;
- Сибирской язвой заболели 158 человек - из них 9 летальных исходов;
- Конго-Крымская геморрагическая лихорадка - 252 случая, из них 39 летальных;
- Лихорадка Эбола – в 2 странах Африки. Всего 2 682 случаев, из них 1 784 летальных;
- Лихорадка Денге - в 78 странах мира, в том числе в Казахстане 6 завозных случаев из Таиланда. Всего 4,2 млн случаев, из них 4 151 летальный.

«По данным Всемирной организации здравоохранения эндемичными по птичьему гриппу А(H5N1) являются Бангладеш, Китай, Египет, Индия, Камбоджа, Индонезия и Вьетнам, по коронавирусу – страны Ближнего Востока», - говорится в сообщении департамента [4].

Рассмотрим влияния некоторых факторов на распространение захлестнувшей сегодня весь мир эпидемии Китайского коронавируса. Данный вирус передается воздушно-капельным путем и